

A vasláb-hevederi fűrészmalom télen – 2001

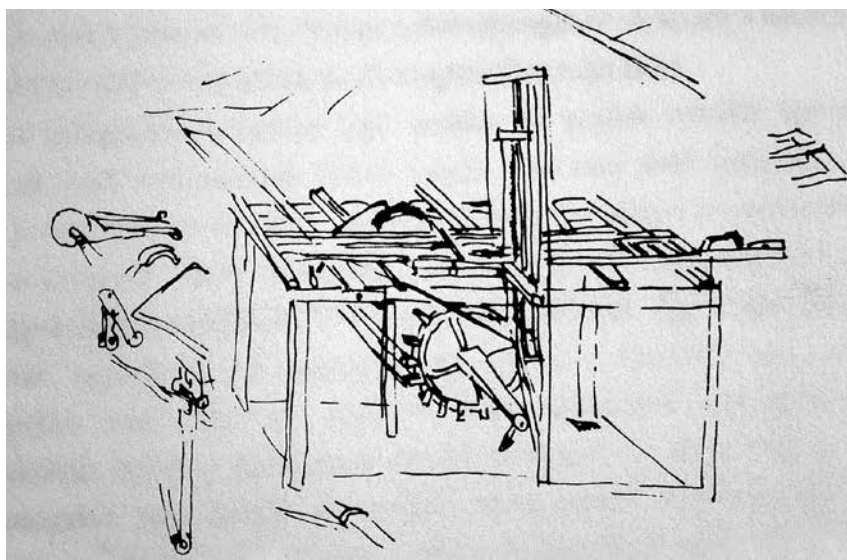
Mesél a múlt

DIÁKOK A MŰEMLÉKVÉDELEMBEN

Pauló Tamás
ny. faipari mérnök-tanár

Egy-egy szakma történetének megismerése segíti az embert a ma technikájának megértésében és a jövő irányait is könnyebben engedi láttatni. A jó szakember szakmai intelligenciájához mindenképpen hozzátartozik a szakmája gyökeres technikai változásait jelző újítások megjelenésének időpontja és azok hatásainak ismerete. Különösen igaz ez a minimum 5000 éves, dokumentált történelmű faiparra.

Leonardo da Vinci vázlata a vízi fűrészről – 1508

Működő fűrész vízkereke és surrantója – Görgényüvegcsűr – 2007

Magyarországon a faipari szakember-képzés alap- és középszinten 14–19 éves kor között zajlik. A mai világban egy ilyen korú fiatal jellemzően az internet világában él, azon kommunikál (sokszor indokolatlanul sokat). Hatalmas információforgalom fut át naponta az agyán, bárminek azonnal utána tud nézni. Az információk súlya sekély és ritkán áll össze tudás mélységűvé. A virtuális világban élő fiatal számára a megfogható valóság gyakran szokatlan és izgalmas. Miután ebben a korban igen érzékenyek és kamaszból kis felnőtté válnak, egyáltalán nem mindegy, hogy a választott szakmájuk területén találkoznak-e olyan impul-

zusokkal, amelyek a faipar mélyebb megismerését és professzionális szintű művelését segítik elő. A diákok bevonása a régi korok világába részemről 1989-ben kezdődött.

Ekkor kezdtem tanítani Újpesten, a Kozma Lajos Faipari Szakközépiskolában. Mivel középiskolás koromban régésznek készültem, ez az érdeklődés a soproni egyetemi évek, majd a 10

Felmérés előtt – Vasláb-Heveder – 1999

A járom méretezése

Itt valaha vízi fűrész működött – Szentegyháza – 2002

Szakmai konzultáció a székykeresztúri múzeum udvarán

Készül a felmérési grafika

Az elkészült grafika

év iparban eltöltött idő alatt átalakult a faipar múltja, elsősorban a szerszám- és technológiatörténeti érdeklődéssé. Az iskola birtokában lévő 40–50 darab régi, kopott gyalut a „Múzeumi szakkör” keretein belül 15 érdeklődő diák letisztogatta, működőképessé tette, majd bemutatókat tartottak a többi diáknak. Ennek az egyre népszerűbbé váló tevékenységnek lett a folyománya az 1992-ben több, mint 300 darab gyaluból összeállított Gyalutörténeti kiállítás az iskola aulájában. Itt több héten keresztül láthatták az érdeklődők az ország több múzeumából kölcsönkért és saját gyűjtésű érdekes, akár 200–250 éves, szépen rendbe hozott gyalut. Ezt követte egy év múlva a Fűrész-történeti kiállítás, majd 1995-ben a Fűrök, vésők, esztergályosszerszámok kiállítása. Az évek során diákok százai ismerték meg az elmúlt korok faipari kézi-szerszámainak, technológiatörténetét. Ezek a diákok elhivatottabban és tudatosabban törekedtek a mives megoldások, a minőségi faipar irányába. Segítségükkel több száz érdeklődő legalább egy villanásnyira bepillantott a szakma izgalmas múltjába. 1998-ban egy székelyföldi családi nyaralás során már tudatosan kerestem azokat a tárgyi emlékeket és a faipar múltjából akár romosan megmaradt régi berendezéseket,

melyeknek a műszaki fejlődés és az idő a nyomainak is elmosta. Így sikerült kérdezősködés után a Gyergyói-medence egyik kis falujában, Vasláb-Hevederen egy működőképés, bár nem túl jó műszaki állapotban lévő vízvezetékű fűrész-malmot találnom. Az akkor 150 éves, a Bence család által épített, és a 65 éves Bence Ágoston tulajdonában lévő, szinte teljesen fából épített vízi fűrész (vízi gatter, deszkametsző) maga volt a meglevenedett múlt. Előkerült a tulajdonos, beindította a 3 méter átmérőjű vízkerék által működtetett berendezést és egy deszkát is lemetszett a kocsin lévő rönkből. Sok tíz fotó és többkaszettányi videó dokumentálta az eseményt. Ekkor született meg bennem

a gondolat, hogy a Székelyföldön és magyar területen már 600 éves múltra visszatekintő ősi technológia maradványait jó lenne megkeresni, dokumentálni, és amit lehet, felújítani vagy rekonstruálni.

Annál is inkább fontosnak tartottam ezt a feladatot, mivel ezek a vízzel hajtott szerkezetek voltak az első faipari gépek, amelyek a deszkagyártás nagyon nehéz fizikai munkájától mentesítették az embert. Másrészt a nagy mennyiségű, jó minőségű deszka forradalmasította a középkori bútorgyártást. A műszaki fejlődés az iparilag fejlettebb területeken a víz energiáját először gőzgépekkel váltotta fel, majd a XIX. század végétől elektromos energiával. A vízzel működtetett berendezések lassan

Felújítás közben – 2003

A felújítást végző csapat – középen a tulajdonos

A fűrész modellje – Szentendre, skanzen

kikoptak, átalakultak. Legtovább a gabonaőrölő malmok maradtak fenn. Székelyföldön a terület elzártsága és elmaradottsága miatt a vízzel hajtott berendezések számos területen a 2. világháború vége utánig fennmaradtak.

Sajnos az 1948-as államosítás utáni torz gazdasági szemlélet miatt ezek használatát betiltották, a főbb fém alkatrészeket elkobozták. Nagy részük rövidesen tönkrement, néhány szerencsés példány skanzenekbe került. Magántulajdonban, az eredeti helyén gyakorlatilag alig maradt hírmondó a korábban százával előforduló gyönyörű szerkezetekből. A Hargita-hegység egyik oldalgerincén lévő Szentegyháza településen például a sok környékbeli fenyőerdő miatt 1906-ban 52 fűrészmalomot tartottak nyilván. Ezekből gyakorlatilag semmi nem maradt.

A vasláb-hevederi fűrészmalom szinte adta magát diákprojektek számára. A problémát elsősorban a távolság jelentette, hiszen a Budapesttől több mint 700 kilométerre lévő objektum elérése komoly anyagi teher. Személyes baráti kapcsolatok és némi pályázati pénz segítségével 1999 szeptemberében egy szakoktató kolléga és 13 diák segítségével sikerült egy hetet a vaslábi fűrészmalom tanulmányozásával tölteni. Ezen idő alatt a teljes műszaki felmérés, dokumentálás megtörtént.

A sok száz fotó és videófelvétel is segítette munkánkat. A felmérésben részt vevő diákok hamar csapattá forrtak össze, nagyon jól tudták egymás munkáját segíteni.

A projektet követően három végzős diák a felmérési dokumentációk alapján elkészítette a fűrészmalom

tető deszkaborítását és az eltörött vízkereket. Munkánkat nehezítette az időnként szakadó eső, az élelmezési problémák, és az anyagellátás nehézségei. Ugyanakkor mindnyájunkat örömmel töltött el az együtt végzett munka látványos és hasznos végeredménye. A felújítást követően

Évekkel a felújítás után is impozáns látvány – 2012

1/10 arányú működőképes modelljét, ami jelenleg a szentendrei skanzen gyűjteményében található.

Mivel a fűrészmalom már a felmérés idején is igen rossz állapotban volt, ezért az iskolában közadakozásból gyűjtött pénzen a tulajdonos fát vásárolt és deszkává fűrészelt. Néhány szakoktató kolléga és diákok segítségével 2003 nyarán egy hét megfeszített munkával sikerült felújítani a teljes tetőszerkezetet, a

közel egy hónapig tartó kiállítást szerveztünk az iskola aulájában „In Memoriam Vízifűrészek” címmel, ahol több százan ismerhették meg munkánkat, illetve ezen keresztül a 600 évre visszatekintő érdekes fűrészipari technológiát. ■
(Folytatjuk.)

